

“

Έτσι κάτω απ' την όποια ειλικρίνειά μας νιώθεις να διανοίγονται πλάγιοι δρόμοι (υπόγειοι ή υποβρύχιοι), υπεκφυγές, ελιγμοί, θελημένες ή αθέλητες συγχύσεις και αποσιωπήσεις που πασχίζουν να σβήσουν με τα πέλματά τους, με κινήσεις κάπως χορευτικές, τα ίχνη της ευθύγραμμης (γι' αυτό και κοινότυπης) ομολογίας. Κι ίσως αυτές οι συχνές μετατοπίσεις χρόνου, τόπου, φωτισμού, ατμόσφαιρα, να 'ναι εκείνες που δημιουργούν τη μαγεία των πολλών διακλαδώσεων και συσχετίσεων, εκείνες που αποτρέπουν μια κατευναστική λύση, ένα απαλλακτικό (άρα και αποχαυνωτικό) συμπέρασμα, χωρίς πια να ερευνάς πιο πέρα, να συμμετέχεις και να συνεχίζεις. Αυτό ήταν λες.... Ε, όχι, λοιπόν, κύριοι. Δεν τελείωσε. Τίποτα δεν τελειώνει. Ψάξε. Σκάψε. Υπάρχει κι άλλο στρώμα πιο βαθιά.

“

Υπάρχει μια χαρακτηριστική κίνηση, που μπορούμε να την παρακολουθήσουμε σε διάφορες φάσεις από τα πρώτα χρόνια της ποιητικής δημιουργίας και που αναδεικνύει τις αντιφάσεις. Πέρα από οποιαδήποτε θέση, το σταθερό σ' αυτό το έργο είναι η **ταλάντευση**. Θα επιμείνω στο οξύμωρο. Ταλάντευση ανάμεσα στην πίστη και την αμφιβολία, στο θάνατο και την ιστορία, στη σιωπή και το ποίημα. Είναι η εσωτερική κίνηση του έργου. Πεισματική αναζήτηση μιας εξόδου μέσα από την καθημερινή δοκιμασία και την καθημερινή άσκηση της ποίησης. [...]

Χρύσα Προκοπάκη, *Η πορεία προς τη Γκραγκάντα και οι περιπέτειες του οράματος*. (1981)

“

Αυτή η αδιάκοπη αναζήτηση δίνει στο έργο του το ηθικό και το αισθητικό του μέγεθος, είναι η πιο πειστική του κατάφαση, πέρα απ' τις όποιες κορυφώσεις του, τις ξαφνικές μεταστροφές του, τους «εξυγιαντικούς επιλόγους», που 'λεγε κάποιος μελετητής, τη «βολανταριστική» μετατροπή του μαύρου σε άσπρο, από έναν ποιητή που επιμένει να νομοθετεί. Η **κατάφασή** του είναι ακριβώς αυτό το «**επιμένει**», μέσα από τραγικά αδιέξοδα και παλινδρομήσεις.

Χρύσα Προκοπάκη, *Η πορεία προς τη Γκραγκάντα και οι περιπέτειες του οράματος*. (1981)

“

«Το νόημα της
απλότητας»

Ίσως όλ' αυτά εναλλάξ, ή και όλα ταυτοχρόνως, –μαζί με τη βοήθεια των απλών, απτών, αδιανόητων και κατευναστικών αντικειμένων (αυτών των μικρών συσσωρευτών της χρήσιμης ανθρώπινης ενέργειας, αυτών των μικρών καθημερινών μύθων) που συμμετέχουν αθελά τους και συμπρωταγωνιστούν σ' ένα δράμα που δεν τα αφορά. Καλούνται να παίξουν το ρόλο του 'δε συμβαίνει τίποτα', όταν όλα ακριβώς συμβαίνουν, κι οι θεατές θα μπορούσαν να τρομάξουν απ' όσα συμβαίνουν και ν' αποσυρθούν χωρίς να τα δουν, χωρίς να τα γνωρίσουν, αφήνοντας τον ποιητή αδικαίωτο μέσα σε μια πλήρη μοναξιά και βυθιζόμενοι κι οι ίδιοι σε μια μοναξιά χειρότερη, απ' όπου καμιά λύση δεν μπορεί να προκύψει.

Γιάννης Ρίτσος, «Σαν εισαγωγή στις *Μαρτυρίες*», 1962.

“

«Το νόημα της
απλότητας»

Έτσι τα αθώα αντικείμενα καλούνται σαν απροκατάληπτοι,
ανεξίθρησκοι, αμέτοχοι μεσολαβητές –γι’ αυτό και πραγματικοί
μεσολαβητές [...]

Να λοιπόν, που κι η τέχνη, από μεγάλες εμπειρίες, καταδέχεται την
πονηρία και το τέχνασμα (ένα ουσιαστικό στοιχείο της τεχνικής της)
που, στο τέλος, δεν είναι παρά ένα ‘μακρινό χαμόγελο’, καλοσύνη,
κατανόηση κι επίμονη ανθρώπινη ανάγκη και προσπάθεια
συμμετοχής, αλληλογνωριμίας κι αδελφοσύνης.

Γιάννης Ρίτσος, «Σαν εισαγωγή στις *Μαρτυρίες*», 1962.

“

Όσον αφορά το ύφος των *Μαρτυριών* αυτό είναι (πηγαία και εμπρόθετα) αναπότρεπτα απρόσωπο, σχεδόν αδιάφορο, διόλου αισθηματικό, διόλου ρητορικό, αποκρύβοντας το όποιο τραγικό στοιχείο κάτω από μια ουδέτερη έκφραση που δεν ξέρω ακριβώς αν είναι μετριοφροσύνη ή υπεροψία [...] απόλυτη και συνεσταλμένη ειλικρίνεια ή απόλυτη προσωπίδα καταπληκτικής απάθειας, και άψογης στερεοτυπίας, που πίσω της σπαράζεται το ανθρώπινο πρόσωπο μέσα και αντίκρου στη ζωή και στο θάνατο, μην παραιτούμενο ποτέ απ' τον αγώνα του, να υπάρξει, να ανακαλυφθεί, να εκφραστεί, να διαιωιστεί, να συνεργαστεί και να δικαιωθεί (έστω και δια του λόγου-πράξης μονάχα) μέσα στον κόσμο.

Γιάννης Ρίτσος, «Σαν εισαγωγή στις *Μαρτυρίες*», 1962.

“

Λοιπόν, η συχνή χρησιμοποίηση του ‘ίσως’ σ’ ό,τι γράφω, ιδίως τα τελευταία χρόνια [...] Είναι και δική μου αμφιβολία, ερώτηση, κι ανάγκη απάντησης. Είναι περίπου ένα εργαλείο διάτρησης προσφερόμενο για μια κοινή μας (κατά το δυνατόν) διερεύνηση, κι όταν ακόμη αυτό το ‘ίσως’ πηγάζει από μια προσωπική βεβαιότητα και ακαταδεξία, ή από μια δηκτικότητα συνειδητά μεταμφιεσμένη σε άγνοια, αφέλεια, σεμνότητα ή γενναιοφροσύνη.

Γιάννης Ρίτσος, «Σαν εισαγωγή στις *Μαρτυρίες*», 1962.

“

Και η τέχνη –όσο κι αν είναι συχνά ‘παραπλανητικά’ εξομολογητική– μένει πάντα κατ’ ουσίαν εξομολογητική. Κι εξομολόγηση σημαίνει ομολογία αντινομιών, ανακολουθίας, αβεβαιότητας (και ταυτόχρονα έρευνας, ανακάλυψης, επανόρθωσης και ειλικρίνειας) και όχι τυφλό σύστημα προαποφασισμένων αρχών, κοινωνικών, φιλοσοφικών ή και αισθητικών, και οι ‘στανικές’ επαληθεύσεις τους στο λόγο ή στις ‘συναισθηματικές’ προβολές τους. Βέβαια υπάρχουν πολλά στάδια και βαθμίδες ειλικρίνειας –και μπορεί να υπάρχει το ‘ειλικρινώς ψευδές’ ή το ‘ψευδώς ειλικρινές’ με αξιόλογη κάποτε παραστατική αξιοπιστία.

Γιάννης Ρίτσος, επιστολή προς τον Άρη Αλεξάνδρου, 25 Ιουνίου 1971.

“

«Αναγκαία
Εξήγηση»

Η ποίηση ορίζεται, λοιπόν, ως μια συνεχής απόπειρα να εκφραστεί το ανείπωτο. Ο ποιητής δημιουργεί έναν λόγο που δείχνει και αποσιωπά, οδηγεί και παραπλανά, διαλύεται εγκαταλείποντας το πεδίο της αναφορικότητας και ανοίγεται στο αόριστο ή στο απόν. Η αναζήτηση της σιωπής ταυτίζεται έτσι με την αναζήτηση ενός καινούργιου λόγου που ολοένα μεταθέτει τα όριά του και ολοένα επιχειρεί να τα υπερβεί, δηλώνοντας άλλοτε την ήττα του και άλλοτε τους στιγμιαίους, απαστράπτοντες, αλλά και τραγικούς, θριάμβους του. [...]

Έλλη Φιλοκύπρου, Η αμείλικτη ευεργεσία. Όψεις της σιωπής στην ποίηση του Γιάννη Ρίτσου.

“

«Αναγκαία
Εξήγηση»

Επιμένοντας να μετουσιώσει τη σιωπή –πρωτεϊκή και πολυσήμαντη– σε λόγο, προτείνει μια ποίηση αμείλικτη και ευεργετική τόσο για τον δημιουργό όσο και για τους δέκτες της: μια πράξη που αποκαλύπτει πότε το απόλυτο σκοτάδι και πότε ‘τρέμουσες φωταψίες’, μια εμπειρία πτήσης και πτώσης, μια παρουσία μαγνητική και απρόσιτη.

Έλλη Φιλοκύπρου, Η αμείλικτη ευεργεσία. Όψεις της σιωπής στην ποίηση του Γιάννη Ρίτσου.

“

Ίσως η τελική γεύση των ‘Μαρτυριών’ να ‘ναι η σιωπηλή ευγνωμοσύνη προς την ανθρώπινη ζωή, πράξη, σκέψη και τέχνη, παρ’όλες τις δοκιμασίες και το θάνατο –ίσως μάλιστα και εξ αιτίας τους. Κι ίσως αυτό να ‘ναι μια καινούργια παρηγορητική αντιστροφή ή μεταμόρφωση των πραγμάτων (θα ‘θελα να πω: μετάθεση ή και παραμόρφωση), όπως γίνεται πάντα, σε κάθε αποκάλυψη, σε κάθε δηλαδή δημιουργία, που παρ’ όλη της τη δοξαστική κάποτε ευφορία και τη στιγμιαία μαγική ευφροσύνη της (σαν άμεση αίσθηση αιωνιότητας και κοσμικής συνευθύνης) δεν αποσκεπάζει ένα κάποιο συναίσθημα ματαιότητας και ματαιοπονίας, όσο κι αν θέλει (και δεν το θέλει) να το εξουδετερώσει ή τουλάχιστον να το αντιστρέψει, μεταβάλλοντας τις αρνητικές του ιδιότητες σε θετικές, μεταβάλλοντας την πιο απόλυτη άρνηση σε μια καθολική, απροσδιόριστη κατάφαση

Γιάννης Ρίτσος, «Σαν εισαγωγή στις *Μαρτυρίες*», 1962.

“

Μοναδικός τρόπος ειλικρινούς ύπαρξης είναι, κατά παράδοξο τρόπο, η υπόκριση, τόσο επειδή η ετεροπροσωπία παρέχει μια αίσθηση ελευθερίας και ο ποιητής, ή και ο άνθρωπος γενικότερα, μπορεί να είναι ο εαυτός του, χωρίς να φοβάται τις επικρίσεις, όσο και επειδή στα προσώπια και στους ρόλους εμπεριέχονται αλήθειες που δεν έχει ανακαλύψει ο άνθρωπος ακόμη για τον εαυτό του.

Έλλη Φιλοκύπρου, «Υπόκριση και ειλικρίνεια στο έργο του Γιάννη Ρίτσου».

“

Μοναχικός και επικοινωνιακός, αποδέκτης θαυμασμού και εχθρότητας, ελεύθερος να πετάει και έτοιμος να πέσει, αλληλέγγυος με την εσωτερική του φωνή και διχασμένος ο ποιητής -σχοινοβάτης, ακροβάτης, ταχυδακτυλουργός, γελωτοποιός- επιμένει ως το τέλος να προσφέρει τον εαυτό του ως θέαμα, προσπαθώντας να αποκρυπτογραφήσει τα μυστικά της τέχνης του και του εαυτού του και ανακαλύπτοντας «ξανά και ξανά» την αντίφαση, το διαφορούμενο, το «σχεδόν».

Έλλη Φιλοκύπρου, «Ο ποιητής ως schoinobates, gelwtopoiós, σχεδόν tachydaktylourgos», περ. Το Δέντρο, τχ. 169-170.